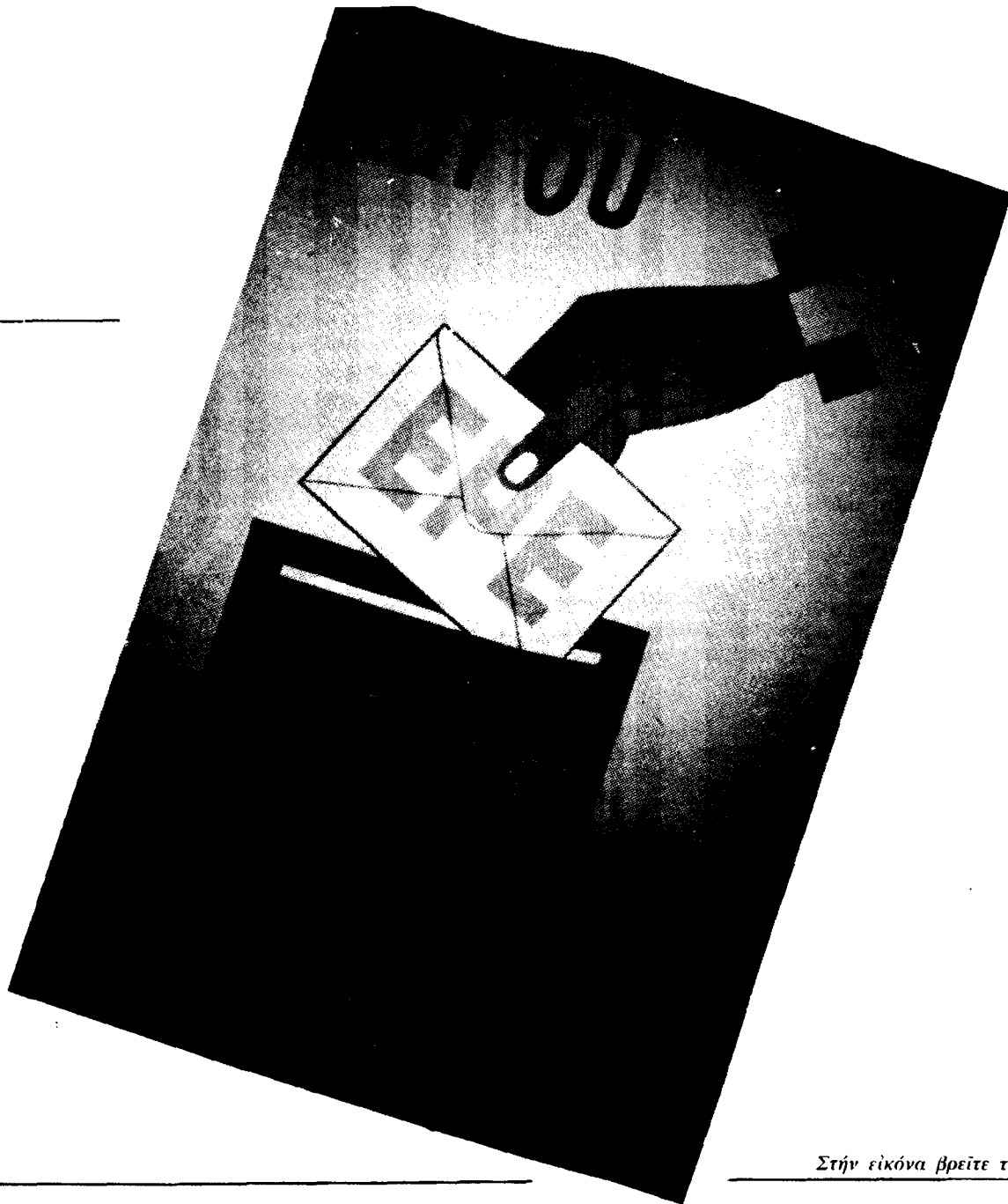

Στήν εικόνα βρείτε τό 17% τών διαφορών!!

Δημοκρατία καί Σοσιαλισμός

Διάλογος στούς κόλπους τῆς ἰταλικῆς ἀριστερᾶς

Τό καλοκαίρι τοῦ 1975 δημοσιεύονται στό «Mondoperaio», θεωρητικό περιοδικό τοῦ Ἰταλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κόμματος, δυό ἄρθρα τοῦ Νορμπέρτο Μπόμπιο, μέ τίτλο «Υπάρχει μιὰ μαρξιστική θεωρία γιά τό κράτος;» καί «Ποιές ἐναλλακτικές ἐπιλογές στήν ἀντιπροσωπευτική δημοκρατία;» καί ξεσηκώνουν ἕνα διάλογο στούς κόλπους τῆς ἰταλικῆς ἀριστερᾶς πού κρατᾶ μήνες καί συνεχίζεται ἀπό τίς στήλες τῆς «Rinascita» καί τών μεγα-

λύτερων ἰταλικῶν ἐφημερίδων. Πλήθος οἱ παρεμβάσεις. Σημειώνουμε αὐτές τῶν Τσερόνι, Μπόφα, Ντιάζ, Τζερατάννα, Ἰνγκράο, Μακίόρο, Ὀκιέτο, Σινιορίλε, Βάκα, Νέγκρι, Ζόλο. Οἱ περισσότερες ἀπ' αὐτές, μαζί φυσικό μέ τά ἄρθρα τοῦ Μπόμπιο, δημοσιεύονται σέ διβλίο μέ τόν τίτλο «Ὁ μαρξισμός καί τό κράτος», ἔκδοση Mondoperaio 1976, τό δέ 1977 ὁ ἐκδοτικός οἶκος Einaudi δημοσιεύει μέ τόν τίτλο «Ποιός σοσιαλισμός;» τά ἀρχικά ἄρθρα τοῦ Μπόμπιο, μαζί μ' ἕνα παλιότερο πάνω στό ἴδιο θέμα, καθώς καί δυό μεταγενέστερα πού προσπαθοῦν ν' ἀπαντήσουν καί νά δγάλουν ὁρισμένα συμπεράσματα ἀπ' τό διάλογο πού ἔγινε.

Εἶναι ἡ ἐποχή τῆς ἀνόδου τοῦ εὐρωκομμουνισμοῦ, τῆς πίστης πώς ἀπό τό πάντρεμμα τῆς δημοκρατίας καί τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐξαρτᾶται τό μέλλον τοῦ κομμουνιστικοῦ κινήματος στήν Εὐρώπη. Δέν εἶναι ὅμως ἡ ἐπικαιρότητα πού ἔκανε τό διάλογο αὐτό νά θεωρεῖται τόσο

σημαντικός. 'Ο Μπόμπιο, άνθρωπος της άριστεράς, μέλος του Σοσιαλιστικού Κόμματος, αλλά όχι μαρξιστής, στον αγαπημένο του ρόλο του διανοούμενου-προδοκатора, έβασε, με τη σαφήνεια που διακρίνει όλα του τα γραπτά, μεγάλα έρωτήματα γύρω από τη σχέση δημοκρατίας-σοσιαλισμού, προκαλώντας τους κομμουνιστές να έμβασθουν, πέρα από τις πολιτικές διακηρύξεις, σ' ένα πρόκλημα-κλειδί της πολιτικής σκέψης. Πραγματικά, η συζήτηση που ακολούθησε δεν ήταν μόνο υψηλού θεωρητικού επιπέδου, αλλά είχε κι άμεσες πολιτικές επιπτώσεις αφού ακόμα και σέ συνέδρια κομμάτων της άριστεράς, έγιναν αναφορές στίς θέσεις που διατυπώθηκαν.

'Ο διάλογος αυτός, όπως άλλωστε πολλοί παρατήρησαν, μάς θυμίζει έναν άλλο που έγινε 20 χρόνια πρωύτερα, με πρωταγωνιστή πάλι τον Μπόμπιο και συνομιλητές από τις στήλες της Rinascita τόν Τολιάτι (με τό ψευδώνυμο Roderigo di Castiglia) και τόν Galvano della Volpe. Κύριο θέμα τότε ή σχέση έλευθερίας-σοσιαλισμού, φιλελεύθερου κράτους-σοσιαλιστικού κράτους. Δεκαετία του 50, καμψη για τό κομμουνιστικό κίνημα, ό Στάλιν έχει πεθάνει, έτοιμάζεται τό 20ο Συνέδριο του ΚΚΣΕ. Τό 1954, ό Μπόμπιο, με τό ίδιο στυλ, δημοσιεύει τό άρθρο «Γύρω άπ' τήν έλευθερία των συγχρόνων συγκρινόμενη με κείνη των αρχαίων», προκαλώντας τούς κομμουνιστές σέ διάλογο γύρω από τήν έλευθερία και τόν σοσιαλισμό.

Δήλωνε τότε ό Τολιάτι πώς άν ό κομμουνισμός και τό φιλελεύθερο καθεστώς είναι ασυμβίβαστα αυτό δεν σημαίνει πώς ασυμβίβαστες είναι κι οί έννοιες του κομμουνισμού και της έλευθερίας. Τό φιλελεύθερο κράτος ναι μέν έδωσε ώθηση σέ νέες έλευθερίες, κατάργησε όμως άλλες κι ιδιαίτερα με τήν εμφάνιση στήν πολιτική σκηνή νέων κοινωνικών τάξεων αποδείχτηκε όλο και πιο καθαρά ένα καθεστώς προνομίων κι όχι έλευθερίας για όλους. 'Απ' τήν άλλη πλευρά τό σοσιαλιστικό καθεστώς μακριά άπ' τό νά καταργήσει τήν έλευθερία γενικά, καταργεί τις έλευθερίες που γίνονται προνόμια και δημιουργεί νέες μορφές έλευθερίας-μιά νέα, αποφασιστική ώθηση στήν πορεία της απελευθέρωσης όλων των ανθρώπων.

'Ο Μπόμπιο ξεχωρίζει πώς ή έννοια της έλευθερίας για τούς φιλελεύθερους έχει τήν έννοια της μή απαγόρευσης, της μή παρεμπόδισης, ενώ για τούς κομμουνιστές σημαίνει δυνατότητα δράσης, έξουσία δράσης. 'Ο καθένας είναι ελεύθερος νά εκφράζεται (τυπική έλευθερία, κανείς δεν τόν έμποδίζει), ποιός όμως έχει τή δυνατότητα νά εκδώσει μία έφημερίδα; Αυτός που έχει κεφάλαιο. 'Η έλευθερία μετατρέπεται άμεσα σέ προνόμιο (μαρξιστική κριτική). Για τούς κομμουνιστές ή έλευθερία έχει τήν έννοια της δυνατότητας, της έξουσίας που

παρέχεται σ' όλους νά δράσουν. Τό κυρίαρχο δεν είναι νά μήν έμποδίζομαι άφηρημένα νά θγάλω μία έφημερίδα, αλλά άν έχω τά μέσα, τήν έξουσία νά τό κάνω. 'Ο Μπόμπιο δέχεται αυτή τή διακρίση, με τήν επιφύλαξη πώς ή έλευθερία-έξουσία δεν σβήνει τελείως τήν έλευθερία-μή απαγόρευση. Δηλαδή πάλι δεν φτάνει ό καθένας νά μπορεί νά θγάλει μία έφημερίδα, αλλά και νά μήν έμποδίζεται νά γράψει σ' αυτή τις ιδέες του, ειδικά «ή έξουσία καταντά επίταση έξουσίας, έξουσία εκτελεστική κι όχι δημιουργική».

Στά 20 χρόνια που πέρασαν από τις συζητήσεις αυτές πολλά πράγματα άλλαξαν. Τό κλασικό μοντέλο του φιλελεύθερου-δημοκρατικού κράτους έπαψε νά υπάρχει, ή δέ δημοκρατία στίς αναπτυγμένες διοικητικές χώρες αποδείχεται όλοένα και πιο δύσκολη, πιο αδύναμη στήν πραγματοποίηση των ίδιων των προϋποθέσεων της. 'Απ' τήν άλλη, ή έμπειρία του σταλινισμού, δόηθησε στήν κατάργηση μιάς τάσης ιδανικοποίησης του σοσιαλιστικού κράτους, όπως μέχρι σήμερα οίκοδομήθηκε, κι αποκάλυψε αδυναμίες κι αντιφάσεις, που προβάλλουν όλοένα και πιο επιτακτικά τήν ανάγκη μιάς νέας κοινωνίας βασισμένης στίς ιδέες του σοσιαλισμού και πλουτισμένης με τις δημοκρατικές αρχές. Σήμερα όσο ποτέ άλλοτε «ή δημοκρατία σπρώχνει προς τό σοσιαλισμό, κι ό σοσιαλισμός προς τή δημοκρατία».

Σ' αυτό τό πλαίσιο τοποθετείται ό διάλογος που έγινε τό 1975 και που μία πρώτη παρουσίαση προτείνεται σ' αυτό τό τεύχος. Δημοσιεύεται τό δεύτερο χρονολογικά άρθρο του Μπόμπιο κι ή παρέμβαση του 'Ινγκράο που αποτελεί έναν σοβαρό αντίλογο τόσο από πλευράς ουσίας όσο και μεθοδολογικά. Στο πρώτο του άρθρο «'Υπάρχει μία μαρξιστική θεωρία για τό κράτος;» ό Μπόμπιο υποστηρίζει τήν έλλειψη μιάς τέτοιας θεωρίας κι αυτό τό αποδίδει α) στήν πρωτεύουσα σημασία που δόθηκε από τούς κομμουνιστές στό κόμμα, δηλαδή στό ποιός θά πάρει τήν έξουσία κι όχι στό πώς θά τήν ασκήσει και β) στή θεωρία της εξαφάνισης του κράτους με τήν κατάληψη της έξουσίας από τήν εργατική τάξη. Τό κράτος παίρνει έτσι τήν έννοια του προσωρινού, του προορισμένου νά εκλείψει, του μεταβατικού κι επομένως δεν μπορούσε ν' αποτελέσει ζήτημα πρωταρχικής σημασίας. Αυτοί οί δυό λόγοι, μαζί με μία κατάχρηση της αυθεντίας του Μάρξ, με τή συνεχή προσπάθεια των μαρξιστών νά θρουν σέ κείμενά του πράγματα που δεν υπάρχουν, νά θρουν λύσεις με «νέες» έρμηνειες, «νέα» διαδόματα των διδλίων του, ήταν οί αίτιες της καθυστέρησης της μαρξιστικής σκέψης στή θεωρία για τό κράτος. 'Ο Μπόμπιο συνιστά στους μαρξιστές νά πάν «νά στριφογυρίζουν άπ' όλες τις πλευρές εκείνες τις 20 σελίδες του Μάρξ» όπου υπάρχουν αναφορές για τό κράτος και νά αναπτύξουν αυτόνομα μία δικιά τους

θεωρία. Ὁ Μάρξ εἶχε τὴν πρόθεση νὰ γράψει μιά κριτική τῆς πολιτικῆς ὅπως ἔκανε μὲ τὴν οἰκονομία, ὅμως τελικά δὲν τὸ ἔκανε ποτέ. Γι' αὐτό, πιστεύει ὁ Μπόμπιο, ἡ ἐμμονὴ τῶν μαρξιστῶν νὰ ξεσκονίζουν τὰ γραφτά τοῦ Μάρξ γιὰ νὰ θεμελιώσουν μιά θεωρία γιὰ τὸ κράτος δὲν ὁδηγεῖ μακριά.

Οἱ πλεονεκτήματα μαρξιστῆς στὴν Ἰταλία φαίνεται νὰ συμφωνοῦν πὼς πραγματικά ἡ μαρξιστικὴ σκέψη παρουσιάζει σοβαρές καθυστερήσεις στὴ θεωρία γιὰ τὸ κράτος κι ἡ ἐμπειρία τῆς Κομμουνῆς ἢ τὸ «Ἑβραϊκὸ Ζήτημα», μολονότι ἀνοίξαν νέους δρόμους στὴν πολιτικὴ σκέψη, λίγο χρησιμεύουν σήμερα γιὰ ν' ἀποτελέσουν δόση ἀνάλυσης τοῦ σύγχρονου κράτους. Βέβαια ὅσον ἀφορᾷ τίς αἰτίες μιᾶς τέτοιας ἑλλείψεως ὑπῆρξαν διάφορες ἀπόψεις, βασικά ὅμως στὸ συμπέρασμα ἦταν σύμφωνοι.

Ἀντίθετα τὸ ἄρθρο τοῦ Μπόμπιο «Ποιές ἐναλλακτικές ἐπιλογές στὴν ἀντιπροσωπευτικὴ δημοκρατία» ἦταν αὐτὸ πού ἔδωσε ἀφορμὴ στίς περισσότερες παρεμβάσεις κι ὅπου ὑπῆρξαν διαφορές οὐσίας. Θάθελα νὰ σταθῶ σέ δύο σημεία κριτικῆς πού μὲ ἀρκετὴ σαφήνεια δάξει ὁ Ἰνγκράο. Ὁ Μπόμπιο ἀφοῦ ἀναλύει τίς ἀντιφάσεις τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας, τοῦ σύγχρονου κράτους, τὰ παράδοξα τῆς δημοκρατίας ὅπως τὰ ὀνομάζει κι ἀφοῦ κρίνει σὰν ἀπαράδεκτη ἐναλλακτικὴ λύση τὰ μοντέλα τοῦ «ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ», φαίνεται σὰν νὰ μᾶς δάξει μπροστά στὸ φοβερὸ δῆλημα «Ἀστικὴ δημοκρατία ἢ σταλινισμός». Ἀκόμα μὲ τὴν κριτικὴ πού κάνει σέ μορφές ἀμεσης δημοκρατίας ἀφήνει περιθώρια γιὰ ἀπαισιόδοξες ἀπόψεις τοῦ τύπου: α) Ἡ δημοκρατία σήμερα εἶναι πολὺ δύσκολη ἂν ὄχι ἀδύνατη (παράδοξα) β) Ἐναλλακτικὲς ἐπιλογές παραδεκτὲς δὲν ὑπάρχουν γ) Οἱ μορφές ἀμεσης δημοκρατίας ἔχουν τελικά μιά περιθωριακὴ σημασία. Συμπέρασμα: τί νὰ κάνουμε, ἄς ἀρκεστοῦμε σ' αὐτὰ πού ἔχουμε.

Μολονότι τὸ κείμενο τοῦ Μπόμπιο δίνει λαβὲς σέ τέτοιες ἀπαισιόδοξες καὶ συντηρητικὲς συνάμα ἐρμηνείες, οἱ προθέσεις τοῦ συγγραφέα εἶναι διαφορετικὲς. Τὸ ἄρθρο του ἔχει χαρακτήρα προδοκατόρικο καὶ στὸ θεωρητικὸ καὶ στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο. «Τὸ πολιτικὸ σύν-

θημα τῆς ἡμέρας εἶναι δημοκρατία καὶ σοσιαλισμός. Ἐπὶ τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἀπλά». Ἀπὸ μιά τέτοια θέσις ξεκινᾷ, μὲ σκοπὸ νὰ προκαλέσει τὴ συζήτησις σέ δάθος. Ὁ ἴδιος σ' ἓνα κατοπινὸ ἄρθρο του πάνω στὸ διάλογος πού ἐγίνε ἀναγνωρίζει ρητὰ πὼς ἡ τυπικὴ δημοκρατία δὲν εἶναι ἀρκετὴ κι ἡ ἴδια ἡ παρουσίασις τῶν «παράδοξων» τῆς δημοκρατίας, ἔχει τὴν ἐννοια τῆς περιγραφῆς ὑπαρκτῶν καὶ δύσκολων προβλημάτων μὲ τὰ ὁποῖα χρειάζεται ν' ἀναμετρηθοῦμε, κι ὄχι ἀναπόφευκτων τάσεων πού καθιστοῦν ἀδύνατη τὴ δημοκρατία.

Μιά δευτέρη μεγάλη ἀντίρρηση στὸ ἄρθρο τοῦ Μπόμπιο, πού εἶναι πολὺ καθαρὴ στὴν παρέμβαση τοῦ Ἰνγκράο, εἶναι μεθοδολογικὴ. Εἶναι δυνατό νὰ κατανοήσουμε τὸ σύγχρονο κράτος, ξεκινώντας κι ἐξετάζοντας μονάχα τὴ λειτουργία τῶν κανόνων τῆς δημοκρατίας; Οἱ κατηγορίες τοῦ φιλελεύθερου – δημοκρατικοῦ κράτους εἶναι ἱκανὲς νὰ μᾶς ὁδηγήσουν σ' ἀνάλυση καὶ γνώσις τῆς σημερινῆς πραγματικότητος; Ναι, ὁ Μάρξ δὲν ἔγραψε μιά κριτικὴ τῆς πολιτικῆς, ὅμως αὐτὲς οἱ εἴκοσι σελίδες πού δείχνουν πὼς ἡ ἰσότης τῆς ἀστικῆς τάξεως εἶναι τυπικὴ καὶ προϋποθέτει, στηρίζεται στὴν πικρὰ βαθιά κοινωνικὴ ἀνισότης, δὲν δάζουν τὸ πρόβλημα σέ νέους δρόμους; Χωρὶς τίς ιδέες τοῦ σοσιαλισμοῦ κἀθὶ συζήτησις γιὰ δημοκρατία δὲν μᾶς γυρίζει αἰῶνες πίσω;

Ὅπως ὅποτε αὐτὰ τὰ ἐρωτηματικά, ὅπως ἄλλωστε καὶ ὅλα τὰ μεγάλα θέματα πού ἀνοίξε αὐτὸς ὁ διάλογος, δὲν μποροῦν νὰ ἐξαντληθοῦν στὰ περιορισμένα πλαίσια μιᾶς θεωρητικῆς-πολιτικῆς ἀρθρογραφίας, ὅσο σοβαρὴ καὶ νάναι. Ἀνοίγουν ὅμως κατευθύνσεις ἐρευνας πού ἔχουν μεγάλη σημασία κι ἐλκτικὴ δύναμη, μολονότι οἱ συγκεκριμέναις προτάσεις φαίνεται νὰ ὑστεροῦν ἀκόμα στὴν πρακτικὴ ὑλοποίησίν τους (ὑπαινίσσομαι τὸ ἄρθρο τοῦ Ἰνγκράο, δημοκρατία τῶν μαζῶν). Ἰδιαίτερα στὴν Ἑλλάδα, πού ἡ δημοκρατία καὶ σὰν θεσμός πολιτικός καὶ σὰν ἰδεολογικὴ παράδοση εἶναι πραγματικὰ πολὺπαθὴ καὶ κακοποιημένη, νομίζω πὼς ἔστω καὶ μιά πρώτη παρουσίασις τῶν συζητήσεων πού ἐγίναν στὴν Ἰταλία μὴ θέμα τῆς σχέσις δημοκρατίας καὶ σοσιαλισμοῦ ἀποκτὶ ἰδιαίτερο περιεχόμενον.

Στ.Τ